

„ RUDARSTVO 2023“

14. simpozijum sa međunarodnim učešćem

Održivi razvoj u energetici i rudarstvu

11. Savetovanje sa međunarodnim učešćem

ZBORNİK RADOVA

PROCEEDINGS

Zlatibor

30. maj - 2. jun 2023

ZBORNİK RADOVA/ *PROCEEDINGS*

Organizatori:

Institut za tehnologiju nuklearnih i drugih mineralnih sirovina
Privredna komora Srbije

Izdavač / *Publisher*

Institut za tehnologiju nuklearnih i drugih mineralnih sirovina

Urednik / *Editor*

Miroslav Ignjatović

Štampa / *Printed by*

Akadska izdanja, Beograd

Tiraž / *Copies*

180

Beograd, 30. maj 2023

14. Simpozijum „Rударstvo 2023“ *Održivi razvoj u rudarstvu i energetici*

СИМПОЗИЈУМ са међународним учешћем "Рударство" (14 ; 2023 ; Златибор)

Održivi razvoj u rudarstvu i energetici : Zbornik radova / 14. simpozijum sa međunarodnim učešćem "Rударstvo 2023" = Sustainable development in mining and energy : proceedings = 14th Symposium with International Participation "Mining 2023", Zlatibor 30. maj - 2. jun 2023. ; [organizatori Institut za tehnologiju nuklearnih i drugih mineralnih sirovina [i] Privredna komora Srbije] ; [urednik, editor Miroslav Ignjatović. - Beograd : Institut za tehnologiju nuklearnih i drugih mineralnih sirovina, 2023 (Beograd : Akademaska izdanja). - 401 str. : ilustr. ; 25 cm

Tiraž 180. - Bibliografija uz većinu radova. - Abstracts.

ISBN:978-86-80420-27-1

COBISS.SR-ID:116330505

CIP - Каталогизација у публикацији Народна библиотека Србије, Београд 622(082)
502/504(082)

NAUČNI ODBOR

dr Dragan Radulović, ITNMS, Beograd; dr Miroslav Ignjatović, Privredna komora Srbije; Beograd; dr Vladimir Šiljkut, JP EPS; Prof.dr Mirko Gojić, Metalurški fakultet, Sisak; prof.dr Grozdanka Bogdanović, Tehnički fakultet; dr Maja Grbić, Elektrotehnički institut "Nikola Tesla"; dr Branislav Marković, ITNMS, Beograd; prof. dr Jovica Sokolović, Tehnički fakultet, Bor; prof. dr Predrag Jovančić, RGF, Beograd; dr Slavica Mihajlović, ITNMS, Beograd; dr Dragana Randelović, ITNMS, Beograd; dr Vladimir Jovanović, ITNMS, Beograd; Prof. Snežana Ignjatović, RGF, Beograd; dr Nevad Ikanović, JP Elektroprivreda BiH, prof.dr Omer Musić, RGG fakultet, Tuzla; dr Zajim Hrvat, JP Elektroprivreda BiH; Prof.dr Marina Dojčinović, Tehnološko-metalurški fakultet, Beograd; dr Edin Lapandić, JP Elektroprivreda BiH, dr Rada Krgović, JP EPS, Ogranak RB Kolubara; dr Aleksandra Patarić, ITNMS, Beograd; dr Vladan Kašić, ITNMS, Beograd; dr Branko Petrović, JPEPS, Ogranak RB; Kolubara; mr Jadranka Todorović, JP EPS, Ogranak RB Kolubara; mr Šefik Sarajlić, RMU Đurđevik; dr Dimšo Milošević, RiT „Ugljevik“, Ugljevik; dr Milisav Tomić, JP EPS, Ogranak RB Kolubara; mr Žarko Nestorović, JPEPS, Ogranak HE Đerdap

PROGRAMSKI ODBOR

dr Miroslav Ignjatović, Privredna komora Srbije; Ljubinko Savić, Privredna komora Srbije; Gordana Tomašević, JP EPS; dr Nikola Vuković, ITNMS; Vladimir Vukojević, NIS Gaspromneft; Nataša Malenčić, NIS Gaspromnjeft; Andrea Radonjić, Rio Tinto; Jovica Radisavljević, ZiJin Bor Copper doo Bor; Bojan Rakić, JP EPS, Ogranak HE Đerdap, Miliša Jovanović, EMS ad; Prof. dr Milanka Negovanović, RGF, Beograd; Slobodan Mitić, JP PEU, Resavica; Ivan Filipov, rudnik Kovin; Drago Vasović, rudnik Veliki Majdan; Momčilo Dugalić, Jelen Do; Mr Šahbaz Lapandić, rudnik mrkog uglja Banovići

SADRŽAJ / CONTENTS:

Plenarna predavanja / Plenary Presentations

RETKE ELEMENTI I NJIHOV STRATEŠKI ZNAČAJ

Jovan Kovačević, Dragoman Rabrenović, Predrag Mijatović, Jelena Kokot, Slobodanka Sudar, Nebojša Gavrilović 5

STRATEŠKI PLAN ODRŽIVOG RAZVOJA EKSPLOATACIJE LEŽIŠTA UGLJA RMU „SOKO” SOKOBANJA

Sobodan Kokerić, Zoran Aksentijević, Mirko Ivković 16

POVRŠINSKI MODIFIKOVANI ZEOLITI - EFIKASNI ADSORBENTI EMERGENTNIH ZAGAĐIVAČA

Danijela Smiljanić, Aleksandra Daković, Marija Marković, Milena Obradović i Milica Ožegović 29

ČELIČNI OTPAD - SEKUNDARNA SIROVINA ZA PROIZVODNJU ČELIKA

Mirko Gojić, Stjepan Kožuh, Ivana Ivanić 37

PRIMENA AEROMAGNETSKIH I GRAVIMETRIJSKIH PODATAKA PRI IZRAD GEOFIZIČKOG-GEOLOŠKOG MODELA DELA TIMOČKOG MAGMATSKOG KOMPLEKSA

Snežana Ignjatović 55

ANALIZA KRITERIJUMA VERIFIKACIJE METODA ZA ISPITIVANJE ZATEZANJEM ČELIČNIH ŽICA, UŽADI U RUDARSTVU

Slavica Miletić, Biserka Trumić, Suzana Stanković 78

PRIMENA SKENIRAJUĆE ELEKTRONSKE MIKROSKOPIJE U ISTRAŽIVANJU LEŽIŠTA I PRIPREMI MINERALNIH SIROVINA

Nikola S. Vuković 66

MOGUĆNOST EKSPLOATACIJE METANA IZ LEŽIŠTA RMU „SOKO“ – SOKOBANJA

Duško Đukanović, Nemanja Đokić, Zoran Aksentijević, Daniel Radivojević, Branislav Stakić 75

ANALIZA KRITERIJUMA VERIFIKACIJE METODA ZA ISPITIVANJE ZATEZANJEM ČELIČNIH ŽICA, UŽADI U RUDARSTVU

Slavica Miletić, Biserka Trumić, Suzana Stanković 88

GEOLOGIJA LEŽIŠTA ZEOLITSKIH TUFOVA SRBIJE

Vladan Kašić, Vladimir Simić, Jovica Stojanović, Ana Radosavljević-Mihajlović, Slavica Mihajlović, Nataša Djordjević 95

TEHNOLOŠKA ISPITIVANJA PET ALKALNO AKTIVIRANIH UZORAKA BENTONITSKE RUDE „BIJELO POLJE“ – BAR I NJIHOVA PRIMENA U RAZLIČITIM INDUSTRIJSKIM GRANAMA

Dragan S. Radulović, Vladimir D. Jovanović, Dejan Todorović, Branislav Ivošević, Darko M. Božović, Sonja Milićević, Slavica Mihajlović 110

SMANJENJE RIZIKA OD OŠTEĆENJA KAPITALNE RUDARSKE OPREME IMPLEMENTACIJOM RADARSKOG PRAĆENJA STABILNOSTI KOSINA NA KOPOVIMA ELEKTROPRIVREDE SRBIJE

Dragan Milošević, Ivan Janković, Đorđe Radulović 119

Saopštenja / Contributions

HORIZONTALNA I VERTIKALNA DISTRIBUCIJA TEŠKIH METALA (Cu, Pb, Zn) U LIGNITU KOSTOLAČKO - KOVINSKOG UGLJONOSNOG BASENA

Bogoljub Vučković 124

КОЛИКО ДАНАС, ЈУЧЕ СМО МОРАЛИ МИСЛИТИ НА СУТРА

Зорица Гојак 134

UTVRĐIVANJE PARAMETRA ODLOŽENE OTKRIVKE I JALOVINE METODOM POVRATNE ANALIZE NA OVRŠINSKOM KOPU GACKO-CENTRALNO POLJE

Aleksandar Ateljević, Nenad Lasica, Dušan Nikčević, Nikola Stanić,
Aleksandar Doderović 137

POTENCIJALNOST LEŽIŠTA MRKOG UGLJA “SOKO” – SOKOBANJA

Miljana Milković, Đorđe Fići, Daniel Radivojević, Zoran Aksentijević,
Slobodan Kokerić 151

ODREĐIVANJE ISKORISTIVE VREDNOSTI PRIRODNOG KAPITALA LEŽIŠTA UGLJA “POLJANA”

Zorica Ivković, Dejan Dramlić, Dražana Tošić, Boban Branković, Jelena Trivan 163

ПРИМЈЕНА МОДЕЛА УПРАВЉАЊА ДИКОНТИНУАЛНИМ СИСТЕМИМА ЕКСПЛОАТАЦИЈЕ У УСЛОВИМА ПК „БОГУТОВО СЕЛО“

Димшо Милошевић, Владимир Малбашић 172

ORDŽIVOST PODZEMNE EKSPLOATACIJE UGLJA U REPUBLICI SRBIJI

Marko Babović, Ivan Janković, Branislav Babić 193

POZITIVNI I NEGATIVNI UTICAJ HIDROELEKTRANA NA ŽIVOTNU SREDINU

Ivana Mitrović 203

EKSTERNI TROŠKOVI ZAŠTITE ŽIVOTNE SREDINE TOKOM I NAKON PROCESA PROIZVODNJE

Boban Turanović 215

GEOLOŠKA ISTRAŽIVANJA MINERALIZACIJA BORA I PRATEĆIH ELEMENATA U VALJEVSKO-MIONIČKOM BASENU RADI DOKAZIVANJA LEŽIŠTA RUDE BORA, SA TEŽIŠTEM NA PROCESU IZVEDENIH TEHNOLOŠKO-METALURŠKIH ISPITIVANJA

Branislav Potić, Ana Arifović 220

MOGUĆNOST SMANJENJA EMISIJE CO₂ U TERMoeLEKTRANAMA "EPS-a" U FUNKCIJI ODRŽIVOG RAZVOJA I CIRKULARNE EKONOMIJE

Momčilo MOMČILOVIĆ 233

STABILNOST ODLAGALIŠTA JALOVINE NA POVRŠINSKOM KOPU BELI KAMEN NA FRUŠKOJ GORI

Radmilo Rajković, Daniel Kržanović, Miomir Mikić, Milenko Jovanović, Stefan Trujić 248

ГЛАУКОНИТСКИ КВАРЦНИ АРЕНИТИ И ЊИХОВА ПРИМЕНА У ОРГАНСКОЈ ПРОИЗВОДЊИ

Драгоман Рабреновић, Јован Ковачевић, Маја Познановић Спахих, Цветко Живоковић,
Јелена Кокот 257

SPECIFIČNOSTI HIBRIDNIH GEOMREŽA

Milenko Jovanović, Daniel Krzanović, Radmilo Rajković, Miomir Mikić, Emina Pozega	269
BIOLOŠKA REKULTIVACIJA FLOTACIJSKOG JALoviŠTA STUBIČKI POTOK U LEPOSAVIĆU	
Miomir Mikić, Sandra Milutinović, Stefan Trujić, Radmilo Rajković, Milenko Jovanović	278
SISTEM ODBRANE OD VODA POVRŠINSKOG KOPA VELIKI KRIVELJ	
Daniel Krzanović, Milenko Jovanović, Radmilo Rajković, Miomir Mikić, Ivana Jovanović	283
IZRADA DRENAŽNIH KANALA U PODINI PK „DRMNO“, ZAPUNA IBERLAUFOM I POKRIVANJE GEOTEKSTILOM	
Jovan Zdravković, Tomislav Nestorović, Mladen Vojnić Nadežda Stevanović –Petrović	289
POSTUPCI PRIPREME KVARCNOG PESKA I NJIHOV UTICAJ NA ŽIVOTNU SREDINU	
Slavica Mihajlović, Nataša Đorđević, Vladan Kašić, Dragan Radulović, Vladimir Jovanović	293
DEMONTAŽA I MONTAŽA RADNOG KOLA TURBINE NA HE ĐERDAP 1	
Aleksandar Čelebić	299
ODRŽIVI RAZVOJ U ELEKTROENERGETICI	
Žarko Nestorović, Petar Nikolić, Dragan Marinović, Bojan Rakić	310
MONTAŽA STATORA GLAVNOG GENERATORA NA HE „ĐERDAP 1“	
Dragan Belonić	316
REVITALIZACIJA AGREGATA A2 NA HE „ĐERDAP 1“	
Radovan Miković	326
ZNAČAJ PROBNO-EKSPLOATACIONE ETAŽE PRI ISTRAŽIVANJU LEŽIŠTA ARHITEKTONSKO-GRAĐEVINSKOG KAMENA U CRNOJ GORI	
Darko Božović, Dragan S. Radulović, Branko Vilotijević	337
ANALIZA UTICAJA RUDARSKIH RADOVA NA PROMENE NAČINA KORIŠĆENJA ZEMLJIŠTA U ZONI RUDARSKOG BASENA „KOLUBARA“ DALJINSKOM DETEKCIJOM	
Milisav Tomić	344
FLEKSIBILNOST U RADU POSTROJENJA ZA DORADU NA RUDNIKU KOVIN	
Ivan Filipov	355
ZEOLITSKI TUFOVI LEŽIŠTA SLANCI U BEOGRADSKOM DUNAVSKOM KLJUČU	
Vladan Kašić, Jovica Stojanović, Ana Radosavljević-Mihajlović, Slavica Mihajlović, Nataša Djordjević	366
METODOLOGIJA IZDAVANJA ULJA I MAZIVA U POMOĆNOJ MEHANIZACIJI NA PK „DRMNO“	
Filip Todorović	374
UTICAJ SEPARATNOG PROVJETRANJA NA POJAVU ENDOGENIH POŽARA U RUDNIKU „PODZEMNA EKSPLOATACIJA UGLJA“ RMU „BANOVIĆI“	
Dž. Dostović; Šefik Sarajlić	382

ZEOLITSKI TUFOVI LEŽIŠTA SLANCI U BEOGRADSKOM DUNAVSKOM KLJUČU

Vladan Kašić¹, Jovica Stojanović¹, Ana Radosavljević-Mihajlović¹, Slavica Mihajlović¹, Nataša Djordjević¹

¹Institut za tehnologiju nuklearnih i drugih mineralnih sirovina, Franš d' Eperea 86, Beograd, Srbija

APSTRAKT

Zeoliti čine grupu prirodnih i sintetičkih neorganskih jedinjenja, koja imaju specifične fizičko-hemijske osobine pogodne za industrijsku primenu. Po svom postanku, raznovrsnosti hemijskog sastava, strukturnim karakteristikama i primeni, zeoliti čine specifičnu grupu alumosilikatnih minerala u okviru klase tektosilikata. Klinoptilolit-hejlanditska serija minerala (HEU-tip zeolitske mreže) zbog svojih fizičko-hemijskih osobina predstavlja ekonomski najznačajniju grupu prirodnih zeolita. Brojna su polja primene ovih minerala u ekosistemima: kod odstranjivanja organskog sumpora vezanog za ulja; kod prečišćavanja vazduha od gasova SO₂, CO₂ i azotnih oksida; koriste se za odstranjivanje cezijuma i stroncijuma iz zemljišta zagađenog nuklearnim otpadom, u oblasti poljoprivrede i veterinarstvu; i dr.

*Zeolitski tuf slanačke serije je predstavljen sivobelim do žućkasto bojenim agregatom, sa prisutnim limonitskim skramama koje zapunjavaju prsline i pukotine. Mineralni sastav zeolitskog tufa je: KVARC, FELDSPATI, LISKUNI, **MINERALI ZEOLITA** (iz grupe **hejlandit /klinoptilolit**), LIMONIT-GETIT, VULKANSKO STAKLO, MINERALI GLINA, CIRKON, APATIT, RUTIL. Osnova uzoraka zeolitskog tufa je kristaloklastična do vitroklastična, delimično šupljikava i porozna.*

Ključne reči: Slanci, zeolitski tuf, klinoptilolit-hejlandit

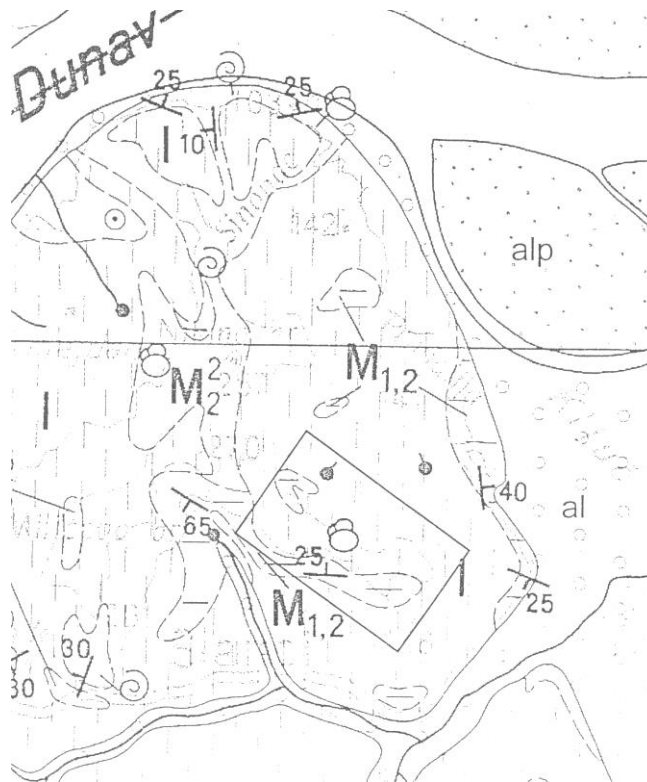
1. UVOD

Istraživanja Beogradskog dunavskog ključa (BDK) na lokalitetu Slanci, obavljena u toku 2002. godine u okviru izrade Geološke karte BDK, dala su više podataka o geološkoj građi šire okoline izdvojenog istražnog prostora (Đoković i dr. 2002). Na osnovu rezultata prethodno izvedenih istraživanja šireg područja, koje regionalno posmatrano predstavlja deo slanačke geološke formacije, u čijem sastavu učestvuju i tufovi različitog sastava i kvaliteta, kao najpovoljniji je ocenjen prostor koji zahvata lokalitete Tapino brdo i Zapis. Izdvojeno područje nalazi se van naseljenih mesta severno od sela Slanci i Velikog Sela.

Novijim istraživanjima u ataru sela Slanci, (2003 i 2004 godine -ITNMS) utvrđene su pojave tufova na izdancima na Tapinom brdu, za koje je laboratorijskim ispitivanjima konstatovano da imaju karakter zeolitskih tufova. U ovom radu su dati rezultati tih istražnih radova.

2. GEOLOŠKA GRAĐA ŠIREG PODRUČJA

Područje istražnog prostora koje čine visovi Tapino brdo i Zapis sa neposrednom okolinom, nalaze se severno od sela Slanci i Veliko Selo u Beogradskom Dunavskom ključu. i izgrađeno je od miocenskih i kvartarnih sedimenata (sl 1).

Slika 1. Pregledna geološka karta šireg područja oko istražnog prostora, 1:25 000 (Legenda: **al**-aluvijum: sugline, peskovi; **alp**-aluvijalni peskovi; **I**-les; **M₂**-gline, laporovite gline, peskovi, peščari, krečnjaci, šljunkovi; **M_{1,2}**-laporci, gline, tufiti)

Osnovu geološke građe šire okoline istražnog prostora čine sedimenti starijeg i srednjeg miocena.

Stariji (donji) miocen je poznat od ranije pod nazivom »slanačka serija«. To su najstarije neogene naslage u kojima se po superpoziciji (po D. Doliću, 2000) mogu izdvojiti tri formacije: klastična formacija Velikog Sela; formacija u kojoj su nataloženi pravi bosinski jezerski sedimenti – glinci, laminirani glinoviti laporci, alevriti, peščari i glinci sa proslojcima tufova i tufita i formacija »bučvar« izgrađena od različitih klastita – šarenih konglomerata, šljunkovitih slabo vezanih peščara i sl.

Srednji miocen predstavljen je morskim naslagama badenskog kata i sarmata. Morske naslage badenskog kata (panonskog mora – Paratetisa) nastale su transgresivno i diskordantno preko jezerskih naslaga »slanačke serije« i predstavljeni su sa više različitih facija: klastiti vezani peskovito-karbonatnim vezivom sa ostacima fosila koji navise prelaze u laporovite peskove i peskovite laporce; facija badenskih glina; laporovite gline i alevriti. kao i karbonatni sedimenti tzv. lajtovački krečnjaci i peščari. Badenski morski sedimenti imaju najveće rasprostranjenje na području Beogradskog Dunavskog Ključa. Naslage sarmatskog kata leže konkordantno preko badenskih sedimenata i predstavljene su slojevima starijih odeljaka sarmata risoidno hidrobijskih slojeva i ervilijskih slojeva (laporovite gline, laporoviti alevroliti, peskoviti lapori i sl.).

Kvartarne tvorevine na najvećem delu prostora Beogradskog dunavskog ključa prekrivaju miocenske sedimente. Među njima su rasprostranjene naslage pleistocenske epohe (lesne

naslage) i savremene holocenske naslage (padinski i aluvijalni nanosi-Manastirski i Slanački potok).

2.1.GEOLOŠKE KARAKTERISTIKE IZDOJENOG ISTRAŽNOG PROSTORA

Na lokalnostima Tapino brdo i Zapis, prostoru gde su obavljena istraživanja zeolitskih tufova, zastupljeni su sedimenti miocena i kvartara.

Miocenske naslage su otkrivene na višim delovima visova Tapino brdo i Zapis, i predstavljene su donjemiocenskim jezerskim sedimentima tzv. «slanačke serije» i srednjemiocenskim morskim sedimentima badenskog kata. Jezerski sedimenti «slanačke serije» izbijaju na površinu na prevojima ispod vrha visova. Predstavljani su laminiranim sivim i sivozelenkastim glincima, proslojcima peščara i slojevima tufova i tufita. Naniže su prekriveni kvartarnim pokrivačem Za ovaj paket su vezane pojave zeolitskih tufova kao potencijalna mineralna sirovina. Mladi miocenski sedimenti predstavljani su slojevima badenskog kata i nalaze se na samom vrhu visova Tapino brdo i Zapis. Predstavljani su bazalnim konglomeratima, zatim laporovitim i peskovitim krečnjacima od kojih su izgrađeni grebeni oba visa.

Na padinama sa obe strane visova Tapino brdo i Zapis rasprostranjeni su kvartarni sedimenti: les i dalje niz padinu deluvijalni i koluvijalni (klizišta) sedimenti.

3. REZULTATI ISTRAŽIVANJA

Šire područje Beogradskog dunavskog ključa ranije je istraživano u cilju izrade geološke karte grada Beograda 1:25000 (Laskarev i dr., 1931), izrade OGK SFRJ lista Pančevo 1:100000 (A. Ivković i dr.), zatim raznih specijalističkih inženjersko-geoloških i hidrogeoloških proučavanja.

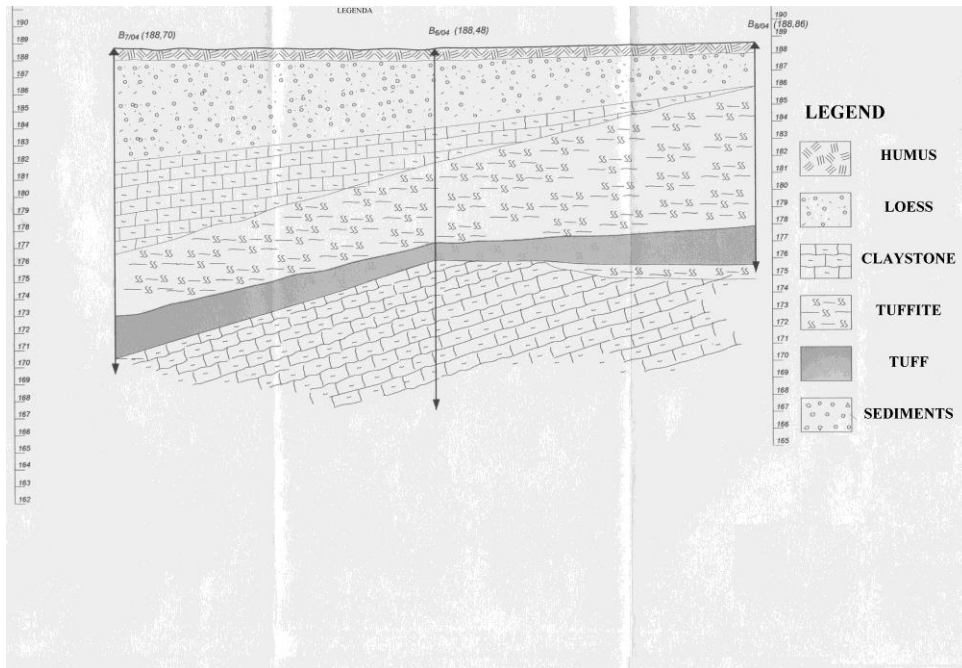
Kasnija istraživanja, obavljena su u toku 2002. godine u okviru izrade Geološke karte Beogradskog dunavskog ključa, (Đoković i dr. 2002). U okviru ovih istraživanja utvrđene su pojave tufova na izdancima na Tapinom brdu, za koje je laboratorijskim ispitivanjima konstatovano da imaju karakter zeolitskih tufova i da predstavljaju korisnu mineralnu sirovinu, veoma dobrog kvaliteta (Kašić, Radosavljević i dr., 2003).

Rudonosna struktura zeolitskog tufa u ataru sela Slanci počela je intenzivno da se istražuje u 2004 godini (ITNMS), tako što su istraživanja vršena na lokalitetu Tapino Brdo, i rezultati tih istraživanja su predstavljani u daljem tekstu.

3.1.Geološki radovi

Geološki radovi su obuhvatili kabinetsku obradu rezultata dosadašnjih istraživanja pomenutog prostora, prospekciju terena, kartiranje i oprobavanje istražnih raskopa (2 raskopa ukupne zapremine 37m³) i istražnih bušotina (5 bušotina ukupne dubine bušenja 110m), interpretaciju i usmeravanje daljih istražnih radova.

Na osnovu izvedenih istražnih radova i analize pri tom dobijenih rezultata može se zaključiti, da na pomenutom istražnom prostoru rudonosni sloj zeolita ima prosečnu debljinu oko 2,5m (od 1-3,9m) i padni ugao od oko 20° ka sever-severoistoku (sl. 2). Za sada je ovaj pad rudnog sloja (oko 20°) dosta nepovoljan sa rudarskog aspekta, pa je izrada istražnog zaseka od velike važnosti za planiranje i projektovanje daljih radova u narednom periodu.

Slika 2. Geološki profil B-B´

3.2.Laboratorijska ispitivanja

Kompletna laboratorijska ispitivanja obavljena su u laboratorijama Instituta za tehnologiju nuklearnih i drugih mineralnih sirovina u Beogradu.

Mineraloško-petrografska ispitivanja

Uzorci stena za mineraloško-petrografska ispitivanja su pregledani i ispitivani makroskopski, optičkim mikroskopskim metodama ispitivanja i metodom rendgenske difrakcije na polikristalnom uzorku (prahu).

Makroskopski, uzorci zeolitskog tufa su predstavljeni sivobelim do žućkasto bojenim masivnim agregatima, dosta limonitisani, bez jasno vidljivih minerala. Mineralni sastav uzoraka je: *KVARC, FELDSPATI, LISKUNI, MINERALI ZEOLITA, LIMONIT-GETIT, VULKANSKO STAKLO, OSTACI FOSILNIH BILJAKA, MINERALI GLINA, CIRKON, APATIT, RUTIL.*

Rendgenska analiza uzoraka zeolitskog tufa je dala sledeći mineralni sastav: *minerali zeolita*, kvarc, plagioklasi, amorfna materija. Najzastupljeniji mineral je zeolit iz grupe hejlandit/klinoptilolit.

Hemijska ispitivanja

Na osnovu kompletne silikatne analize (SiO_2 , Al_2O_3 , Fe_2O_3 , CaO , MgO , MnO , MgO , K_2O , Na_2O , gubitak žarenjem-G.Ž.) i ispitivanja štetnih metala (Pb, Zn, Cd, Cr, Ni, Sb, Cu), dobijen je sastav ispitivanih uzoraka zeolitskog tufa, prikazan u tabelama 1 i 2.

Tabela 1. Sadržaj najvažnijih komponenata ležišta zeolita Slanci

Oznaka uzorka	Vrsta uzorka	SiO ₂ (%)	Al ₂ O ₃ (%)	Fe ₂ O ₃ (%)	CaO (%)	MgO (%)	TiO ₂ (%)	Na ₂ O (%)	K ₂ O (%)	G. Ž (%)
B ₁ -P ₅	Zeolitski tuf	69,28	12,76	1,18	2,80	0,484	0,333	0,972	1,04	11,07
B ₆ -P ₆	Zeolitski tuf	68,00	12,28	1,14	3,85	0,726	0,250	0,554	1,05	12,08
B ₇ -P ₇	Zeolitski tuf	69,32	13,23	1,07	2,45	0,448	0,167	0,904	1,07	11,24
B ₈ -P ₈	Zeolitski tuf	68,62	12,70	1,29	3,50	0,501	0,190	0,338	1,08	11,73
B ₁ -P ₉	Tufit	25,78	6,14	2,47	21,03	12,45	0,300	0,392	0,94	30,47

Tabela 2. Sadržaj štetnih metala u zeolitu ležišta Slanci

Oznaka uzorka	Vrsta uzorka	Cd (ppm)	Cr (ppm)	Ni (ppm)	Pb (ppm)	Sb (ppm)	Cu (ppm)	Zn (ppm)	Mn (ppm)
B ₁ -P ₅	Zeolitski tuf	1	10	35	45	30	12	33	35
B ₆ -P ₆	Zeolitski tuf	1,5	13	40	40	25	11	34	49
B ₇ -P ₇	Zeolitski tuf	1	11	25	45	25	11	31	22
B ₈ -P ₈	Zeolitski tuf	2	12	40	45	25	9	22	42

Na osnovu dobijenih laboratorijskih rezultata, rudnosni sloj zeolitskog tufa predstavlja korisnu sirovinu. Štetni metali su u dozvoljenim granicama. Dobijeni rezultati hemijskih analiza ukazuju da ispitivani uzorak ispunjava kriterijume za dobijanje različitih proizvoda daljom tehnološkom preradom.

Fizičko-hemijska ispitivanja

U okviru fizičko-hemijske karakterizacije obradjenih uzoraka vršeno je određivanje sadržaja vlage i specifične mase, DTA/TG analiza, kiselinska stabilnost i kapacitet katjonske izmene (KKI).

Svi zeoliti sadrže različite jednovalentne, dvovalentne ili trovalentne katjone u pozicijama vanmrežnih katjona. Vrsta i sadržaj izmenljivih katjona u polaznom klinoptilolitskom tufu ležišta Slanci prikazan je u tabeli 3. Pošto, prateći minerali ne poseduju kapacitet katjonske izmene, svi neorganski izmenljivi katjoni, prikazani u ovoj tabeli, pripadaju mineralu klinoptilolitu/hejlanditu. Ukupan kapacitet katjonske izmene (KKI CEC) koji je određen kao suma sadržaja izmenljivih katjona i koji je odlučujući faktor za primenu zeolitskih minerala u različitim oblastima u ovom slučaju je povoljan i ispunjava zahtevane kriterijume.

Tehnološka ispitivanja

Iz raskopa R-1 uzeta je korisna mineralna sirovina zeolitskog tufa u količini od cca 4m³ (R1-PROBA1) na kojoj je vršeno ispitivanje rovnog uzorka zeolita i to u samo u obimu uvećano laboratorijskih ispitivanja. Rezultati ovih ispitivanja su potvrdili izuzetan kvalitet mineralne sirovine, dokazan ispitivanjem prethodnih laboratorijskih pojedinačnih proba.

Za detaljnu poluindustrijsku i industrijsku verifikaciju zeolitskog tufa sa ove uže lokalnosti potrebna je veća količina uzorka (oko 400m³) i to pod uslovom da ne bude značajnih odstupanja u kvalitetu i sastavu ispitivanog zeolitskog tufa, koji će se definisati na osnovu planiranih rudarsko-geoloških i laboratorijskih istraživanja.

4. ZAKLJUČAK

Istraživanja zeolitskih tufova kod sela Slanci izvedena su na području istražnog prostora, koji čine visovi Tapino brdo i Zapis sa neposrednom okolinom i nalaze se severno od sela Slanci i Veliko Selo u Beogradskom dunavskom ključu. Administrativno, istražni prostor pripada opštini Palilula, odnosno području grada Beograda.

Istraživanje zeolitskih tufova vršeno je na površini od oko 1,6 km² gde su delimično upoznate osnovne geološke i morfološke karakteristike jednog rudnog sloja, kao i kvalitet korisne mineralne sirovine. Uradjena su 2 istražna raskopa (zapremine 37m³) i izbuseno je 5 istražnih bušotina obima bušenja od 110 m, čime su delimično proverene litološke i stratigrafske pretpostavke koje definišu način i oblik pojavljivanja korisne mineralne sirovine.

U geološkoj gradnji, osnovni litološki članovi ispitanog dela terena su: tvorevine lesa, laporovitog (dolomitičnog) glinca, zeolitskog tufa, tufita u povlati i karbonatno-glinovitog materijala u podini rudonosnog zeolitskog sloja.

Zeolitski tuf je predstavljen sivobelim do žućkasto bojenim agregatom, sa prisutnim limonitskim skramama koje zapunjavaju prsline i pukotine. Mineralni sastav zeolitskog tufa je: KVARC, FELDSPATI, LISKUNI, **MINERALI ZEOLITA** (iz grupe **hejlandit /klinoptilolit**), LIMONIT-GETIT, VULKANSKO STAKLO, MINERALI GLINA, CIRKON, APATIT, RUTIL. Osnova uzoraka zeolitskog tufa je kristaloklastična do vitroklastična, delimično šupljikava i porozna.

Hemijski sastav korisne mineralne sirovine, vrednosti DTA/TG analiza, kiselinska stabilnost i kapacitet katjonske izmene (KKI), ukazuju na to da je zeolitski tuf odgovarajućeg kvaliteta i da zadovoljava zahteve za širok spektar primene zeolitskog tufa.

ZAHVALNICA

Autori se zahvaljuju Ministarstvu prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije na podršci istraživanjima prikazanim u radu (ugovor br. 451-03-47/2023-01/200023).

LITERATURA

1. Dolić, D., (1997): *Jezerski miocen kod Beograda*. Geološki Anali Balkanskog poluostrva, knjiga 61, tom 2, Beograd, 15-32.
2. Kašić V., Radosavljević S., Stojanović J. i Radosavljević-Mihajlović A., (2004): *Godišnji izveštaj o izvršenim radovima po projektu geoloških istraživanja zeolitskih tufova kod sela Slanci u Beogradskom dunavskom ključu*, ITNMS, 1-26.
3. Kondžulović R., Nikolić M. i Knežević S., (2003): *Projekat geoloških istraživanja zeolitskih tufova kod sela Slanci u Beogradskom Dunavskom Ključu*, Beograd, 1-20
4. Obradović, J., i Dimitrijević, R., (1978): *The Pyroclastic rocks with analcime from Slanci series of the Danube river bend near Belgrade*. Geol anali balkanskog poluostrva, XLII, Beograd, 483-494.
5. Powder Diffraction File, Joint Committee on Powder Diffraction Standards, Centre for Diffraction Data, Swarthmore, PA, (1988): Kartica broj 47-1870.
6. Stojanović, J., Radosavljević-Mihajlović, A., i Kašić V., (2003): *Prilog poznavanju zeolitskog tufa sa lokalnosti Slanci, kod Beograda*. VII Simpozijum JAM, Mineralogija Godišnjak JAM, Beograd, 42-48.